

ALKOHOLIZAM I ADOLESCENTI*

**Dr. Ifeta LIČANIN,
Dr. Amira REDŽIĆ i Dr. Abdulah KUČUKALIĆ**

SAŽETAK

Zloupotreba alkohola je u cijelom svijetu problem koji razara društveni, ekonomski i porodični život pojedinca. U našoj zemlji, kao državi u tranziciji, prisutni su svi faktori rizika za pojavu i porast zloupotrebe alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci (ekonomski, socijalni, medicinski). Uticaji roditelja i vršnjaka, naročito tzv. peer lidera, imaju snažan uticaj na ponašanje adolescenata.

Mladi eksperimentiraju sa rizičnim stilovima života bez adekvatnog znanja o dugotrajnim štetnim efektima i rizicima.

Poznato je da se upotreba (zloupotreba) psihoaktivnih supstanci javlja u drugoj deceniji života i da je jednako prisutna kako u siromašnim, tako i u bogatim zemljama, sa težim posljedicama na dalji razvoj ličnosti i kvalitet života.

Bitno je spoznati i prevenirati sve potencijalne faktore koji pogoduju razvoju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci u spomenutom periodu.

CILJ

Cilj ovoga rada je da utvrdi rizične faktore kod mladih koji zloupotrebljavaju alkohol.

METOD

Istraživanjem koje je provedeno u toku 2001. godine, obuhvaćeno je 400 adolescenata, 200 u tuzlanskom i 200 u sarajevskom kantonu. Od 200 ispitanika, stotinu je iz završnih razreda osnovnih škola (sedmi i osmi razredi, dobi 12-15 godina, podjednake spolne zastupljenosti iz ruralne i gradske sredine. Drugih stotinu ispitanika čine srednjoškolci (drugi razred, 15-17 godina), također podjednake spolne zastupljenosti.

Ispitivanje je provedeno prospektivnom studijom epidemiološko-analitičke vrste.

REZULTATI

Rezultati su komparirani unutar grupa, između kantona i grupa. Od ukupnog broja ispitanika, pokazalo se da 15,55% zloupotrebljava alkohol.

Rezultati pokazuju veliki broj rizičnih faktora odgovornih za zloupotrebu alkohola kod mladih, što se može upotrijebiti kao polazna osnova za planiranje i provođenje preventivnih mjera.

Ključne riječi: alkohol, zloupotreba, epidemiološki, adolescenti, ruralno, urbano.

* Ovaj rad prezentiran je na 29. godišnjem simpoziju Društva za socijalna i epidemiološka istraživanja o alkoholizmu "Kettil Bruun" (29th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol) održanom od 2. do 4. juna 2003. godine u Krakowu, Poljska.

Autorica je viši asistent, a koautori predavači na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

UVOD

Poznato je da je upotreba (zloupotreba) psihoaktivnih supstanci najčešća u drugoj deceniji, s podjednakom rasprostranjenošću u siromašnim i bogatim zemljama.

Od svih korištenih psihoaktivnih supstanci, alkoholu pripada prvo mjesto u svijetu. Visoko je rangiran na listi prevalentnih stopa svih psihijatrijskih poremećaja, a iza njega dolaze fobije, depresivni poremećaji te simptomi od drugih psihoaktivnih supstanci. Prema istraživanjima Američkog nacionalnog instituta, najčešći etiološki faktor psihičkih poremećaja muškaraca između 18 i 65 godina čini zloupotreba alkohola (1). Alkohol je najstarija i najupotrebljavanija droga s poznatim varijacijama umirujućeg i stimulativnog djelovanja, ovisno od konzumirane količine, socijalne situacije i strukture ličnosti.

U Bosni i Hercegovini su do 1992. godine problemi u vezi sa upotrebom i zloupotrebom različitih droga bili pod određenom društvenom kontrolom, manifestiranom, između ostalog, i preventivnim, terapijskim i rehabilitacionim aktivnostima (2). Problem upotrebe i zloupotrebe alkohola je uglavnom rješavan institucionalno u velikim urbanim centrima (sistem klubova liječenih alkoholičara), dok se o borbi protiv masovne upotrebe duhana tek razvijala strategija. Ratna zbivanja u Bosni i Hercegovini su dovela i do dezorganizacije psihijatrijskih službi, zbog čega su prestale sve organizirane mjere i aktivnosti na polju prevencije i rehabilitacije velikog broja ovisnika.

Kao država u tranziciji, Bosna i Hercegovina ima i sve karakteristike poslijeratne društvene zajednice i posttraumatskog društva, s velikim brojem nezaposlenih, zatim tjelesnih invalida i populacije mentalnim poremećajima povezanim s ratnim stresom. Stalno su prisutni veliki broj samoubistava i ubistava, porast kriminala i nasilja te sve veća zloupotreba alkohola i ostalih psihoaktivnih supstancija (2).

U prilog konstataciji da su povoljne okolnosti za nastanak prave epidemije zloupotrebe psihoaktivnih supstanci idu i činjenice da je Bosna i Hercegovina nedavno izišla iz rata te da još uvijek nema dovoljno zaštićene granice. U našoj zemlji smo se suočili sa masovnim

posttraumatskim stresnim poremećajem, čiju simptomatologiju pojedinci pokušavaju prevladavati samomedikacijom alkoholom, duhanom i raznim supstancama. Istovremeno, ovaj sindrom je – češće od drugih poremećaja u psihijatriji – udružen sa dodatnim psihičkim poremećajima, naročito s zloupotrebom psihoaktivnih supstanci. Nedostaju aktuelni podaci o raširenosti zloupotrebe alkohola i drugih supstanci za cijelu Bosnu i Hercegovinu, ali se pretpostavlja da je broj ovih slučajeva mnogo veći u odnosu na predratni period.

Među najčešće zloupotrebljavane supstance ubrajaju se produkti kanabisa, antiparkinsonski lijekovi, ljepila i rastvarači, heroin, ekstazi, sedativnohipnotička sredstva, alkohol, duhan i, rijetko, halucinogeni, kokain i drugi.

Iako je pojava zloupotrebe droga evidentirana u svakom životnom dobu, njena pojava u adolescenciji čini se ipak najznačajnijom zbog teških posljedica na dalji razvoj ličnosti i kvalitet života. Adolescencija je period koji odvaja djetinjstvo od odrasle dobi, odnosno oslanjanja na roditelje i uključivanja vlastitih snaga s usmjeravanjem vlastitog života.

Željeli smo izvršiti analizu kojom bismo procijenili kako se ranije navedene okolnosti reperktiraju na frekvenciju upotrebe (zloupotrebe) alkohola u adolescentnoj populaciji, identificirajući faktore rizika kako bi se mogle donijeti preventivne mjere u njihovom otklanjanju.

METOD

Vrsta istraživanja: Studija je prospektivnog, epidemiološko-analitičkog karaktera.

Uzorak

Ovo istraživanje je dio većeg projekta pod nazivom: «Otkrivanje rizikofaktora odgovornih za zloupotrebu psihokativnih supstanci u ranom adolescentnom dobu», koji su sponzorirali Vlada Švedske i Kantonalna i Federalno ministarstvo obrazovanja Bosne i Hercegovine. Istraživanjem smo obuhvatili ukupno 600 adolescenata, 200 iz Tuzlanskog (100 iz osnovne škole i 100 iz srednje) i 400 iz Kantona Sarajevo (200 osnovaca i 200 srednjoškolaca). Životna

dob ispitanika se kretala u rasponu od 12 do 17 godina, uz podjednaku spolnu zastupljenost, a i prema mjestu življenja (ruralna i urbana sredina).

Instrumenti istraživanja

Potrebne informacije smo prikupili popunjavanjem Q 2000 bosanskom verzijom originalnog upitnika dr. Kristine Berg Kelly iz Švedske (2). Test je nastao 1990.-1991. godine, naučno vrijedan i široko prihvaćen u svijetu. Sadrži široku lepezu pitanja o svim relevantnim činiocima koji mogu imati upliva na upotrebu i zloupotrebu droga, a pitanja se odnose na svaki aspekt života adolescenta: zdravstvenu kulturu, stil života i ponašanje u školskoj zajednici. Provedeno je anonimno anketiranje po školama na dobrovoljnoj bazi. Pripreme istraživanja, kao i samo anketiranje realizirani su tokom 2001. godine, simultano u Kantonu Sarajevo i Tuzlanskom kantonu.

REZULTATI

Rezultati istraživanja su obrađeni standardnim statističkim metodama, uz upotrebu softverskog programa EPI-INFO te tabelarno i grafički prikazani (4).

1. Prikaz demografskih karakteristika mladih koji konzumiraju alkohol Distribucija mladih konzumenata alkohola po tipu naselja i mjestu stanovanja

Tabela 1. Konzumiranje alkohola u odnosu na naselja

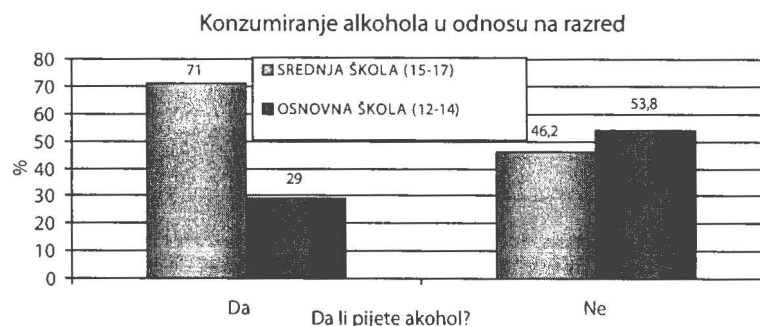
		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Tip naselja ($X^2=6,483$ p=0,0150)	Urbano	58	62,4	239	48,4
	Ruralno	35	37,6	255	51,6
	Vogošća	13	14,0	177	35,8
Naselje ($X^2=29,212$ p=0,0001)	Sarajevo	28	30,1	169	34,2
	Tuzla, urbano	30	32,3	70	14,2
	Tuzla, ruralno	22	23,7	78	15,8

Tabela 1. prezentira da je 62,4% konzumenata alkohola iz urbanih sredina i 37,6% iz ruralnih. Od ukupnog broja ispitanika, 93 (15,55%) redovno konzumira alkohol. Vrijednost x^2 testa pokazuje signifikantnu razliku u frekvenciji konzumenata urbanih i ruralnih područja.

U gradu Sarajevu, 30,1% konzumira alkohol; u Vogošći 14,0%; u tuzlanskom urbanom dijelu konzumenata je 32,3%, u ruralnom 23,7%. Uočljiva je i razlika između ispitanika koji konzumiraju od grupe ispitanika koji ne konzumiraju alkohol u urbanim i ruralnim dijelovima Kantona Sarajevo i Tuzlanskog kantona.

Distribucija konzumenata alkohola po dobnim skupinama

U prvim razredima srednje škole (dob 15-17) 71,0% ispitanika konzumira alkohol, a procent

konzumenata u osnovnim školama (12-14 godina) iznosi 29,0%. Uočljiva je visoka signifikantna razlika među ispitanicima u srednjoj i osnovnoj školi.

Distribucija konzumiranja alkohola po spolu

Tabela 2. Konzumiranje alkohola u odnosu na spol

Spol		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
(X ² =20,080 p=0,0001)	Dječak	64	68,8	215	43,5
	Djevojčica	29	31,2	279	56,5

Na Tabeli 2 se vidi distribucija konzumenata alkohola u odnosu na spolnu pripadnost: 68,8% dječaka i 31,2% djevojčica. Vidljiva je značajna statistička razlika među spolnim grupama konzumenata alkohola i ispitanika koji ga ne konzumiraju.

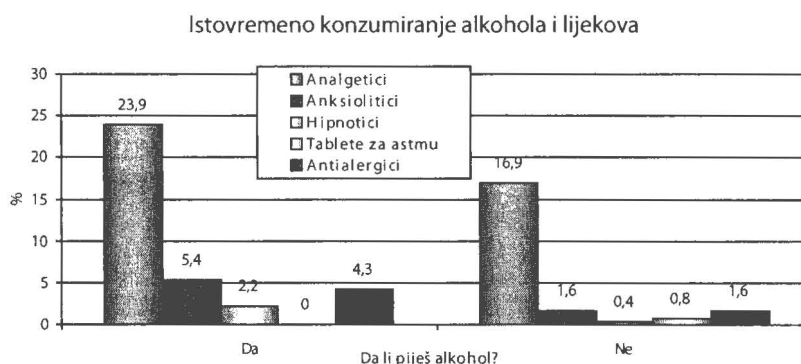
2. Prikaz psihosomatskih karakteristika konzumenata alkohola Somatske smetnje mladih koji konzumiraju alkohol

Tabela 3. Somatske smetnje kod mladih koji uživaju alkohol

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Pospanost (X ² =12,250 p=0,0001)	Da	53	59,6	192	39,6
	Ne	36	40,4	293	60,4
Umor (X ² =0,79 p=0,7781)	Da	47	51,1	240	49,5
	Ne	45	48,9	245	50,5
Bolovi negdje u tijelu (X ² =2,917 p=0,0876)	Da	31	34,1	122	25,4
	Ne	60	65,9	358	74,6
Potištenost (X ² =1,081 p=0,2984)	Da	17	19,1	82	17,3
	Ne	72	80,9	392	82,7
Anoreksija/bulimija (X ² =0,956 p=0,3282)	Da	1	1,1	14	3,0
	Ne	86	98,9	452	97,0

Tabela 3 pokazuje somatske smetnje koje navode konzumenti alkohola: pospanost 59,6%, bolovi negdje u tijelu 34,1%, s jasnom razlikom u frekvenciji pospanosti među konzumentima i nekonzumentima.

3. Kvantitativni prikaz upotrebe psihoaktivnih supstanci i rizičnog ponašanja kod mladih konzumenata alkohola

Grafikon pokazuje odnos uzimanja medikamenata kod grupe konzumenata i nekonzumenata. Konzumenti koriste analgetike u 23,9%; tablete za smirenje uzimaju 5,4% i antialergike (4,3%), dok je taj procent kod nekonzumenata po svakoj stavci manji.

Tabela 4. Istovremeno konzumiranje alkohola i droga

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Jesi li probao pušiti "travu"?	Da	16	17,2	4	0,8
	Ne	77	82,8	490	99,2
$(X^2=63,920 p=0,00001)$					
Da li ti je ponuđeno da kupiš "travu"?	Da	33	37,1	45	10,1
	Ne	56	62,9	400	89,9
$(X^2=43,239 p=0,00001)$					
Ako pušiš "travu", koliko ti je bilo godina kad si je prvi put probao?	12	1	7,7		
	13	2	15,4		
	14	4	30,8	1	50,0
	15	5	38,5		
	16	1	7,7	1	50,0
Jesi li probao ikakvu drugu drogu?	Da	8	9,2	4	1,0
	Ne	79	90,8	390	99,0
$(X^2=19,603 p=0,00001)$					
Koju drugu drogu?	EKSTAZI	3	3,3		
	HEROIN	1	1,1		
	KOKAIN	2	2,2		
	LJEPILO			2	0,4

Navike u odnosu na uzimanje narkotika kod konzumenata alkohola mogu se vidjeti na Tabeli 4: 17,2% konzumenata je probalo pušiti kanabis, a 0,8% nije; 37,1% konzumenata alkohola je imalo ponudu da kupi kanabis, a 10,1% ispitanika nije.

Vrijednost x^2 testa pokazuje signifikantnu razliku između dvije kategorije ispitanika. Također se na tabeli može vidjeti da je dobna granica konzumiranja narkotika niža kod onih koji uživaju i alkohol i drogu u odnosu na one koji osim alkohola ne uživaju i narkotike. Od drugih vrsta droga, navode se ekstazi, heroin, kokain, ljepilo i druge.

4. Korelacija između upotrebe alkohola, pušenja i droga

Iz narednog tabelarnog prikaza se zaključuje da postoji visok stepen pozitivne korelacije ka istovremenoj upotrebi različitih grupa psihoaktivnih supstanci. Upoređujući povezanost između

Tabela br. 5 Korelacije

		Pušiš li?	Piješ li alkohol?	Jesi li probao ka- nabis?
Pušiš li?	Koeficijent korelacije		,390(**)	,509(**)
	Signifikantno-st		,000	,000
	N		587	598
Piješ li alkohol?	Koeficijent korelacije	,390(**)		,330(**)
	Signifikantnost	,000		,000
	N	587		587
Jesi li probao ka- nabis?	Koeficijent korelacije	,509(**)	,330(**)	
	Signifikantnost	,000	,000	
	N	598	587	

** Korelacija signifikantna na nivou 0,01

pušenja i alkohola, pušenja i uzimanja droga, konzumiranje alkohola i droga, vidi se da su dobiveni rezultati visoko pozitivno korelatni.

5. Socioekonomski aspekti kod mladih koji konzumiraju alkohol

Tabela 6 Prikaz socioekonomskih karakteristika uživalaca alkohola

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Kako živiš? ($X^2=7,635$ $p=0,0005$)	U iznajmljenom stanu	12	12,9	128	26,3
	U stanu koji su kupili moji roditelji	81	87,1	359	73,7
Jeste li bili u izbjeglištvu? ($X^2=1,830$ $p=0,1762$)	Da	23	24,7	157	31,8
	Ne	70	75,3	337	68,2
Jeste li pretrpjeli materijalne gubitke? ($X^2=2,122$ $p=0,1452$)	Da	16	34,0	129	45,4
	Ne	31	66,0	155	54,6
S kim živiš? ($X^2=1,918$ $p=0,1661$)	Sa jednim od svojih roditelja	6	6,6	47	9,6
	Sa jednim od svojih roditelja i njegovim novim partnerom	3	3,3	8	1,6
Koliko vremena dnevno provodiš sa odraslim članom svoje porodice tokom radnih dana? ($X^2=0,112$ $p=0,7379$)	Manje od sata	2	2,2	17	3,6
	Jedan ili dva sata dnevno	4	4,4	25	5,3
Kakvo je raspoloženje u tvojoj porodici?		8		8	
Kakvo obrazovanje ima tvoja majka? ($X^2=0,513$ $p=0,4740$)	VSS	30	32,6	106	21,8
	Neobrazovana	14	15,2	64	13,2
Kakvo je radno vrijeme tvoje majke? ($X^2=0,402$ $p=0,5263$)	Radi puno radno vrijeme	45	49,5	192	39,5
	Penzionirana je	2	2,2	5	1,0
Kakvo obrazovanje ima tvoj otac? ($X^2=4,199$ $p=0,0404$)	Osnovna škola	2	2,2	31	6,8
	VSS	36	39,6	133	29,0
Kako tvoj otac radi? ($X^2=2,332$ $p=0,1268$)	Radi puno radno vrijeme	54	60,0	283	61,1
	Moje otac je umro	4	4,4	47	10,2
Kakva je ekonomska situacija u tvojoj porodici?	Mi smo siromašni i nemamo novca	4	4,3	17	3,5
Koliko tvojih prijatelja puše, iako samo ponekad?		3		1	
Koliko tvojih prijatelja koriste alkohol, iako samo ponekad?		3		1	
Koliko tvojih prijatelja koriste narkotike?		1		0	
Koliko tvojih prijatelja upražnjavaju seks?		1		0	
Koliko tvojih prijatelja se obično potuku?		2		1	
Koliko tvojih prijatelja vježbaju u slobodno vrijeme?		3		3	

Tabela 6 pokazuje odnos socioekonomskog i statusa i konzumiranja alkohola. Prezentirani su i uslovi u kojima ispitanici žive: u iznajmljenom stanu živi 12,9% konzumenata, 26,3% onih koji alkohol ne uživaju. Vrijednost x^2 testa pokazuje visoko signifikantnu razliku u uslovima života između dviju kategorija ispitanika. U izbjeglištvu je bilo 24,7% konzumenata i 31,8% drugih. S materijalnim gubicima je bilo 34,0% konzumenata i 45,4% drugih.

Iako bi se očekivalo da naobrazba roditelja i njihova zaposlenost može imati uticaja na konzumiranje alkohola, ipak, najveći broj odgovora nije dao značajnije razlike u frekvenciji zloupotrebe alkohola i socioekonomskog aspekta.

Podaci iz tabele ukazuju na značajan uticaj grupe na pojedinca prema zastupljenosti zloupotrebe štetnih i opasnih materija.

Stav roditelja u odnosu na konzumiranje alkohola kod djeteta se može vidjeti u izloženoj tabeli. Djeca koja piju navela su da im u 36,7% primjera to roditelji dozvoljavaju, a samo 4,8% brane. U 55,8% slučajeva roditelji znaju, a u 24,5% slučajeva ne znaju da im djeca uzimaju alkohol. Vrijednost

Tabela 7 Navike konzumiranja alkohola

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Dozvoljavaju li ti roditelji da piješ alkohol?	Da	33	36,7	17	4,8
Ako piješ alkohol, znaju li tvoji roditelji za to? ($X^2=26,497$ $p=0,00001$)	Da	48	55,8	50	24,5
	Ne	38	44,2	154	75,5
Ako piješ alkohol, koliko ti je bilo godina kad si prvi put pio alkohol?		12		13	
Koliko često piješ alkohol sa svojim prijateljima?	Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	4	4,4		
Koliko često piješ alkohol sa svojom porodicom? ($X^2=4,156$ $p=0,0415$)	Par puta mjesečno	6	6,6		
	Par puta godišnje	18	19,8	14	4,1
Koliko često piješ alkohol sam? ($X^2=3,176$ $p=0,3652$)	Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	1	1,1		
	Par puta sedmično	4	4,4		
	Par puta mjesečno	5	5,6	1	,3
	Par puta godišnje	6	6,7	4	1,2
Koliko često si pijan? ($X^2=1,484$ $p=0,6861$)	Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	2	2,2		
	Par puta sedmično	4	4,3		
	Par puta mjesečno	3	3,3	1	,3
	Par puta godišnje	13	14,1	2	,6
Iz kafane	Da	12	100,0		
Kupim u prodavnici	Da	47	100,0	37	94,9

x^2 pokazuje statistički značajnu razliku između ispitanika koji uživaju alkohol i stava roditelja. Također se na tabeli može vidjeti i frekventnost pijenja, okolnosti i najčešći načini nabavljanja alkohola.

Odnos rizičnog ponašanja i alkohola pokazuje Tabela 7. Konzumenti su tako skloniji da se voze sa pijanim prijateljem (5,4%) i ne koriste pojas za vezivanje u 24,7% .

Tabela 8 Rizično ponašanje konzumenata alkohola

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Koliko često si u kolima koje vozi pijani prijatelj?	Često	5	5,4	2	,4
Koliko se često voziš kolima koja vozi pijana odrasla osoba?	Često	2	2,2	3	,6
Koristiš li pojas za vezivanje za vrijeme vožnje kolima?	Uvijek	24	25,8	214	43,5
	Nikada	23	24,7	67	13,6

6. Povezanost relevantnih životnih događaja i konzumiranja alkohola

Tabela 9 Prikaz stresnih događaja kod konzumenata alkohola

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Umro mi je jedan od roditelja	Da	N 4	38		
		% 4,3	7,7		
Umro mi je jedan od braće ili sestara	Da	N 2	9		
		% 2,3	1,9		
Neko drugi meni veoma značajan je umro	Da	N 39	168		
		% 43,3	35,9		
Moji roditelji su se rastavili	Da	N 6	19		
		% 6,8	4,0		
Dobio sam očuha (maćehu)	Da	N 6	11		
		% 6,7	2,4		
Preselio sam se u novi dio grada ili u drugi grad	Da	N 13	55		
		% 14,9	11,7		
Preselio sam se u susjedstvo	Da	N 4	18		
		% 4,6	3,9		
Dobio sam nastavnika kojeg ne podnosim	Da	N 36	136		
		% 40,9	29,1		
Došao je novi učenik kojeg ne podnosim	Da	N 7	40		
		% 8,0	8,5		
Moja djevojka/dečko je raskinula/o sa mnom	Da	N 33	80		
		% 37,9	17,3		

($X^2=12,179$ p=0,2036)

Iz Tabele 8 (na prethodnoj stranici) su vidljivi stresni životni događaji koje su doživjele obje grupe ispitanika. Iako nema signifikantne razlike među kategorijama ispitanika na relaciji događaji – konzumiranje alkohola, ipak se vidi da je broj stresnih događanja bio veći kod konzumenata alkohola.

Tabela 10 Delikventno ponašanje i konzumiranje alkohola

		Piješ li alkohol?			
		Da		Ne	
		N	%	N	%
Jesi li ikad uzeo neke stvari u prodavnici a da to nisi platio?	Dogodilo se to više puta	20	22,2	26	5,4
Jesi li namjerno uništio ili sudjelovao u uništavanju neke stvari ili predmeta koji ne prepida tebi?	Dogodilo se to više puta	17	18,9	27	5,7
Je li te nekad neko maltretirao i prisilio da mu daš novac?	Dogodilo se to više puta	7	7,8	13	2,7
Jesi li ti nekad nekoga maltretirao i prisiljavao da ti da novac?	Dogodilo se to više puta	3	3,3	1	,2
Jesi li hladnokrvno uzeo novac ili neku stvar znajući da to pripada drugome	Dogodilo se to više puta	11	12,4	5	1,0

($X^2=11,218$ p=0,0242)

Iz podataka iznijetih u Tabeli 9 uočljivo je da su uživaoci alkohola znatno skloniji različitim vidovima delikventnog ponašanja.

DISKUSIJA

Zbog značaja adolescentnog perioda života i poremećaja koji se u njemu mogu pojaviti sa protrahiraanim posljedicama, uradili smo studiju da bismo ustanovili nivo upotrebe alkohola u spomenutom periodu. Ovaj problem smo sagledali sa više strana, pokušavajući da dođemo do otkrića mogućih uzroka povećane upotrebe alkohola. Identificirajući faktore, moguće je donijeti i strategiju preventivnog djelovanja, što bi na širem planu dalo pozitivne rezultate.

Naše istraživanje je registriralo 15,55% konzumenata alkohola od ukupnog broja 598 adolescenata. Naše interesiranje je također bilo usmjereno ka pitanju i odgovoru koliko urbana ili ruralna sredina sa svim svojim karakteristikama direktno utiču na broj konzumenata alkohola. Analizirajući rezultate, došli smo do zaključka da je upotreba alkohola u ispitivanim regionima bila češća u urbanim (62,4%), nego u ruralnim sredinama (37,6%). Postoji razlika i među urbanim i ruralnim dijelovima Kantona Sarajevo i Tuzlanskog kantona. Moguć razlog za ovakav odnos vjerovatno leži u nešto boljem socioekonomskom aspektu gradske sredine, postojanju većeg broja lokala i boljoj ekonomskoj situaciji.

Naši rezultati su podudarni s rezultatima brojnih autora koji su se bavili sličnim istraživanjima u svijetu. Tako su, između ostalog, autori u Americi identično zaključili da je broj konzumenata alkohola veći u velikim (7,1%), nego u malim (7%) gradovima, a najmanji u ruralnim krajevima (5,2%), (4, 5, 6).

Analizirajući podatke, uočili smo da je korištenje alkohola među adolescentima izraženije u srednjoj (15-17 godina), nego u osnovnoj školi (12-14 godina). Primijećeno je također da je dozna granica kad se počinju konzumirati alkohol i druge psihoaktivne supstance i njihova kupovina, niža kod konzumenata alkohola (12 i 13 godina). Tako su, naprimjer, ranije počeli i pušiti i koristiti kanabis adolescenti koji konzumiraju alkohol, kao znak sklonosti za miješanom zlou-

potrebom droga. Naše istraživanje je pokazalo rezultate o ovim stavkama koji su slični svjetskim iskustvima.

Neki autori, kao Gilligan i saradnici, u svom istraživanju su zaključili da je mnogo češća upotreba alkohola pri kraju adolescentnog perioda (7).

S obzirom na spol i upotrebu alkohola, evidentirali smo češće konzumiranje alkohola kod muškaraca nego kod djevojaka (68,8% i 31,2%).

Ima referenci koje ističu inverzan odnos u odnosu na naš sa djevojčicama kao signifikantno češćim u rizičnim ponašanjima – prvo pijenje, pušenje, seksualno ponašanje, drogiranje u odnosu na dječake (7, 8, 9).

Mladi koji uživaju alkohol su češće imali somatske smetnje u odnosu na vršnjake koji nisu koristili alkohol (pogotovo izraženo u frekvenciji osjećaja pospanosti).

Jedna od varijabla koju smo pratili jest pojava sklonosti ka miješanoj zloupotrebi psihokativnih supstanci. Iz našeg istraživanja se vidi da je odnos mladih koji puše prema konzumiranju alkohola, narkotika, i obrnuto, u smislu svih varijanti miješane zloupotrebe navedenih supstanci u međusobno visokoj korelaciji. Također, adolescenti koji konzumiraju alkohol češće uzimaju i anksiolitike, analgetike, hipnotike, što navode i drugi autori u svijetu, zaključujući da pušenje i pijenje imaju prediktabilnu ulogu u zloupotrebi droga (10).

Značajno je naglasiti da je kod mladih koji koriste štetne supstance socioekonomska situacija bolja nego kod onih koji ih ne koriste. U našem istraživanju je ispitivan aspekt i uticaj prijatelja na adolescentnu individuu. Upadljivo je da mladi koji uživaju alkohol najčešće imaju po dva, tri prijatelja sa istim navikama, u odnosu na mlade nekonzumente, koji nemaju nijednog takvog. Uticaj grupe na pojedinca se, također, pokazao veoma značajnim u frekvenciji zloupotrebe štetnih materija. Naše opažanje je saglasno s opažanjima drugih autora koja su pokazala da je karakteristika grupe u kojoj adolescent boravi i njihov stav prema narkomaniji veoma bitan pojedincu.

Iznenaduju analize o roditeljskom stavu prema spoznaji da im dijete konzumira alkohol

(znaju, ne znaju, dozvoljavaju, ne dozvoljavaju). Mladi koji piju alkohol u 36,7% imaju za to dozvolu roditelja, a 4,8% nemaju. U 55,8% slučajeva roditelji znaju, a u 24,5% slučajeva ne znaju da njihovo dijete pije alkohol. I u svijetu je zapaženo da je upotreba alkohola kod djece strogo povezana sa niskim skorom u školi (samoprocjena i učiteljska izjava), što je, donekle, povezano i sa stavom roditelja prema tome da njihova djeca konzumiraju alkohol. Povećano konzumiranje alkohola i pušenja su također povezani i sa poremećajem socijalne adaptacije, tako da je intervencija na tom planu u ranom dobu apsolutno potrebna (11).

U našem radu je evidentno da su različiti oblici ponašanja (voziti se sa pijanim prijateljem – 5,4%, neupotreba pojasa za vezivanje – 24,7%, češće izraženi kod mladih koji upotrebljavaju alkohol u odnosu na one koji ne piju. O sličnim varijablama i rezultatima svjedoče i mnogi podaci iz literature. Naš zaključak, kao i većine, jest da je u tim godinama i inače veća učestalost ispoljavanja multiplih rizičnih ponašanja (12).

Razmatrali smo i emotivno intenzivne životne događaje u odnosu na upotrebu supstanci u zadnjoj godini dana. Naši rezultati su pokazali upadljivu i direktnu povezanost ovih varijabla, kao i postojanje razlika između grupa adolescenata konzumenata i nekonzumenata alkohola i broja, odnosno težine životnih stresnih događaja. Naime, mladi koji uživaju alkohol češće su imali stresne događaje od grupe mladih koja te supstance ne koristi.

Konzumenti alkohola su navodili tri najčešća stresna događaja: "Neko mi je značajan umro" (43,3%); "Dobio sam novog nastavnika kojeg ne podnosim" (40,9%) i "Djevojka/dečko prekinuo..." (37,9%). Sa našim rezultatima su identični i pokazatelji iz navedene literature (13, 14, 15, 16).

Prateći rizična ponašanja, neki autori su došli do zaključka da je rizik od početaka pušenja i konzumiranja alkohola veći kod adolescenata sa historijom o zloupotrebi, nasilju, depresivnim simptomima i stresnim događajima. Uočena je direktna proporcionalnost između zlostavljanja, s jedne strane, i učestanosti pušenja i alkoholizma, sa druge (17).

ZAKLJUČAK

1. Zloupotreba alkohola je češća u urbanim nego u ruralnim tipovima naselja (62,4% / 37,6; $\chi^2=29,212$ p=0,0001);

2. Učestalija zloupotreba alkohola u odnosu na ukupno ispitivanu dob je u srednjoškolskom periodu (71,0%);

3. Upotreba alkohola je mnogo češća kod osoba muškog spola ($\chi^2=20,080$ p=0,00019);

4. Kod konzumenata alkohola se češće evidentiraju smetnje: umor, glavobolja, pospanost, alergijske manifestacije... ($\chi^2=12,250$ p=0,0001).

5. U radu smo pokazali da postoji visok stepen pozitivne korelacije u istovremenoj upotrebi različitih grupa psihoaktivnih supstanci (pušenja i alkohola, pušenja i uzimanja droga, konzumiranje alkohola i droga), što može ukazivati na genetsku i filogenetsku sklonost ka toj pojavi.

6. Zaključili smo da je početak konzumiranja alkohola već u periodu od dvanaeste godine, a ranija pojava je česta kod istovremenog uzimanja i drugih štetnih materija ($\chi^2=154,701$ p=0,00001).

7. Analizirajući socioekonomski status roditelja u odnosu na upotrebu alkohola, zaključili smo da sa višim nivoom navedenog ide i povećana frekvencija alkoholizma.

8. Pasivna roditeljska podrška konzumentima alkohola je iznenađujuće visoka: 50% .

9. Postoji velika vjerovatnoća da će pojedinac poprimiti karakteristike grupe (počet će sa konzumiranjem jedne ili više štetnih materija ukoliko je unutar grupe zastupljeno njihovo konzumiranje).

10. Dokazana je uska povezanost između stresnog životnog događaja i učestalijeg konzumiranja alkohola.

11. Konzumenti alkohola su veoma skloni delikvenciji (krađa u 22,2%...).

m

Literatura:

1. Kleber, H. D. Cocaine Abuse: Historical, Epidemiological and Psychological Perspectives. *J Clin Psychiatry* 49, 1988: (suppl): 3-6.
2. Berg-Kelly, K., Kullander, K. Do Adolescents' Own Intentions Regarding Healthy Behaviours Affect Outcome? - A Two Years Prospective Study. *Acta Paediatrica*. 88, 1999: 983-9.
3. Sinanović, O. Ovisnost o drogama. Tuzla: Medicinski fakultet; Behrambegova medresa; 2001: 9-42, 131-140.
4. Dean, AG., Dean, JA., Burton, AH., Dicker, RC. Epi Info. A Word Processing, Database, and Statistics System for Epidemiology on Microcomputers (computer program). Atlanta, Georgia, USA and Geneva, Switzerland: Centres for Disease Control and World Health Organization, 1990.
5. Henderson, P. Drugs Prevention in Rural Areas: An Evaluation Report. Home Office Drugs Prevention Initiative Paper 17. London: Home Office, 1998.
6. Cobb, B., Cairns, B., Miles, M., Cairns, R. A Longitudinal Study of the Role of Sociodemographic Factors and Childhood Aggression on Adolescent Injury and "Close Calls". *J Adolesc Health*, 1998: 17: 381-8.
7. Baumrid, D. A Developmental Perspective on Adolescent Risk-Taking in Contemporary America. Vol 37 San Francisco: Jossey-Bass, 1997.
8. Moller-Leimkuhler, A.M., Schwarz, R., et al. Alcohol dependence and gender role orientation, *European Psychiatry, The Journal of the Association of European Psychiatrists*, 2002- Vol.17- No. 1
9. Kleber, H.D. Historical, epidemiological and Psychological Perspective. *J Clin Psychiatry*, 1988: 49 (suppl): 3-6.
10. Magnusson, D., Stattin, H., Allen, V. Differential Maturation Among Girls and its Relations to Social Adjustment: A longitudinal Perspective, *J Clin Psychiatry*, 1999: 49: 3-6.
11. Johnson, P. B., Boles, S. M., Kleber, H. D. The Relationship Between adolescent Smoking and Drinking and Likely Estimates of Illicit Drug Use. *J Addict Dis*; 19 (2), 2000: 75-81.
12. Heinz, A., Mann, K., Weinberger, D. R., Goldman, D. Genetic and environmental effects on serotonin transporter availability and the response to alcohol intoxication. *Alcohol Clin Exp Res* 2001; 25: 487-95
13. Jackson, C., Dickinson, D., Henriksen, L., Levine, D. W. The Early Use of Alcohol and Tobacco: its Relation to Children's Company and Parents' Behavior. *Am J Public Health*, 1997, Mar; 87 (3), 359-64.
14. Williams, C. L., Perry, C. L., Farbaksh, K., Veblen Mortenson, S. Project Northland: Comprehensive Alcohol Alcohol Use Prevention for Young Adolescents, Their Parents, Schools, Peers, and Communities. *Journal of Studies on Alcohol*, supplement 13, 1999: pp. 112-24.
15. Orpinas, P., Basen-Engquist, K., Grunbaum, J., Parcel, G. : The Co-morbidity of Violence-Related Behaviors With Health-Risk Behaviors in a Population of High School Students. *J Adolesc Health*, 16, 1995: 216-25.
16. Lloyd, C., Griffiths, P. Editorial: Problem for the Future? Drug Use Among Vulnerable Groups of Young People. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. No 5, 1998: pp. 213-16.
17. Simantov, E., Schoen, C., Klein, J. D. Health-Compromising Behaviors: Why Do Adolescents Smoke or Drink: Identifying Underlying Risk and Protective Factors. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2000, Oct; 154 (10): 1025-33.

ALCOHOLISM AND ADOLESCENTS

Dr. Ifeta Ličanin

Dr. Amira Redžić and Dr. Abdulah Kučukalić

Alcohol abuse is a worldwide problem that threatens social, economic, and family life. Our country is a postwar society, currently going through a transition period. Therefore, various risk factors related to alcohol and other kinds of substance abuse, like social, economic and health factors can be found here. Parental influence and peer pressure seem to have a strong impact on adolescents' behavior. Youngsters like to experiment with risky life styles, without adequate knowledge about long-term health effects. It is well known that drug abuse is common in early adolescence, with almost the same epidemiological characteristics in both economically developed and undeveloped countries. In order to develop an appropriate prevention strategy, it is necessary to be aware of all relevant risk factors first. Objective: Finding risk factors relating to alcohol abuse among adolescents. Data and Method: The research focused on 600 adolescents (400 in Sarajevo Canton and 200 in Tuzla Canton - in both their rural and urban parts). This group is of an equal gender and age distributions. The research tool used was Q 2000. Study design is prospective, epidemiological and analytical. Results were compared within the groups, between the Cantons and between the groups. Out of the total number of the adolescents, 15,55% of them were found to be alcohol abusers. The results show numerous risk factors relating to alcohol abuse among adolescents that could be used as a starting point for planning the prevention activities. **Key words: alcohol, abuse, epidemiological, adolescents, rural, urban"**

وفي هذه المرحلة من عمر الفرد لا بد من التعرف على جميع العوامل التي تساعد على سوء استعمال المنشطات النفسية، وإزالة تلك العوامل والوقاية منها.

الهدف:

الهدف من هذه الدراسة هو التعرف على عوامل الخطر عند الشباب الذين يسيئون استعمال المشروبات الكحولية.

الوسيلة

أجريت الدراسة في عام ٢٠٠١ م، وشملت مجموعتين من المراهقين في محافظتي توزلا وسرايفو. وكانت كل مجموعة تضم ٢٠٠ مراهق، منهم ١٠٠ طفل، أعمارهم من ١٢ إلى ١٥ سنة، أي من تلاميذ الصفين السابع والثامن الابتدائي، مع التساوي بين الجنسين وفي النمط الريفي والمدني للعيش، و ١٠٠ من تلاميذ المدارس الثانوية أعمارهم من ١٥ إلى ١٧ سنة، مع التساوي أيضا بين الجنسين.

اعتمدت الدراسة الطريقة الاحتمالية من النمط الوبائي

التحليلي.

النتائج

تمت مقارنة النتائج داخل المجموعات، وبين المحافظات والمجموعات. وتبين أن ١٥٥٥ ٪ من الذين شملتهم الدراسة يسيئون استعمال المشروبات الكحولية.

وتشير النتائج إلى وجود عدد كبير من عوامل الخطر المسؤولة عن سوء استعمال المشروبات الكحولية عند الشباب، مما يمكن أخذه نقطة انطلاق لتحديد الإجراءات الوقائية وتنفيذها.

الكلمات الأساسية: الكحول، سوء الاستعمال، الوبائي، المراهقون، الريفي، المدني.

سوء استعمال المشروبات الكحولية عند المراهقين في البوسنة والمهرسك

د. عفتا ليتشانين، د. أميرة ريجيتش، د. عبد الله كوتشوكاليتش

الخلاصة

يمثل سوء استعمال المشروبات الكحولية مشكلة عالمية، تدمر حياة الفرد بمختلف جوانبها الاجتماعية والاقتصادية والأسرية. وفي بلدنا الذي يمر عبر مرحلة الانتقال، توجد جميع عوامل الخطر (الاقتصادية والاجتماعية والطبية) التي تساعد على انتشار ظاهرة سوء استعمال المشروبات الكحولية والمنشطات النفسية الأخرى. ومما لا شك فيه أن للآباء والأتراب تأثيرا كبيرا على سلوك المراهقين.

فالشباب يبادرون إلى تجربة أشكال الحياة الخطرة دون معرفة كافية بمخاطرها ونتائجها الضارة والمستديمة.

ومن المعروف أن تعاطي المنشطات النفسية وسوء استعمالها يبدأ في العقد الثاني من حياة الفرد، وتتساوى في ذلك المجتمعات الفقيرة والغنية، من حيث فداحة النتائج على نمو الشخصية وجودة الحياة.